

УДК 339.564:658

Матвеев В.В.,

асистент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та логістики, Національний університет харчових технологій

Ярмоленко І.К.,

студентка, Національний університет харчових технологій

Експортний потенціал підприємства: сутність і особливості формування

V.V. Matvieiev,

Asistant of the Department of Management of foreign trade and Logistic, National University of Food Technologies, Kyiv

I.K. Yarmolenko,

Student, National University of Food Technologies, Kyiv

Export potential of an enterprise: essence and specific features of formation

У статті проаналізовано існуючі підходи до тлумачення сутності експортного потенціалу підприємства та доведено, що проблема категоріальної визначеності експортного потенціалу підприємства обумовлена складністю його формування як системного явища, що виникає на ґрунті зчеплення та взаємодії потенціалів підприємства (виробничої системи) і зовнішнього ринку (системи міжнародного обміну). Розглянуто фактори впливу на експортний потенціал підприємства, які повною мірою враховують особливості як внутрішнього, так і зовнішнього середовища функціонування підприємства.

In the article analyses existing approaches to interpretation of the essence of export potential of an enterprise and proves that the problem of categorical distinctness of export potential of an enterprise is caused by complexity of its formation as a system phenomenon, appearing on the basis of coherence and interaction of enterprise potentials (production system) and foreign market (system of

international exchange). Considered the factors influence the export potential of companies that fully take into account the features of both internal and external environment of operation of the business.

Ключові слова: *експортний потенціал, підприємство, фактори, вплив, середовище, підходи, формування.*

Keywords: *export potential, enterprise, factors, impact, environment, approaches, formation.*

Постановка проблеми. Експортний потенціал підприємства як економічна категорія та об'єкт аналізу набув підвищеної уваги вчених і практиків у галузі міжнародного бізнесу. Досвід високорозвинутих країн та країн, які інтенсивно розвиваються, переконує у тому, що динамізм позитивного розвитку більшості національних економік значною мірою досягається завдяки проведенню ефективної експортної політики і залежить від рівня досконалості процесів, що пов'язані з формуванням та використанням експортного потенціалу як держави, так і суб'єктів господарювання, а також від добору методів і інструментів, які здатні забезпечити успішний перебіг цих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методологічних основ розвитку експортного потенціалу зробили такі зарубіжні вчені як: Е. Грайпл, Д. Енгельхарт, П. Ліндерт, М. Портер, К. Ріттенбрук, Р. Харрод та інші. Цим питанням присвячені роботи і багатьох вітчизняних науковців: А.Р. Дунської, О.М. Кириченко, А.А. Мазаракі, Т.Л. Мельник, Л.І. Піддубної, В.С. Пономаренка, Ю.М. Солодковського, О.А. Шестакової та інші.

Мета роботи полягає у розкритті суті, змісту та основних аспектів формування експортного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку світової економіки експортний потенціал являється найважливішою характеристикою

економічної потужності будь-якої країни, в тому числі й України. Він притаманний економічним суб'єктам усіх рівнів, які реалізують цей потенціал шляхом розвитку зовнішньої торгівлі, передусім, експорту. Враховуючи, що національна конкурентоспроможність має трирівневу структуру – країни, галузі, окремого підприємства, можна стверджувати, що існує тісний взаємозв'язок між підвищенням конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку та збільшенням експортного потенціалу національної економіки [12].

Для успішного функціонування підприємства необхідно мати точне уявлення про його можливості господарювання на ринку. Тобто виходу підприємства на зовнішній ринок повинен передувати ретельний аналіз його експортному потенціалу.

Спроби визначення експортного потенціалу вітчизняними науковцями відносяться до 90-х років ХХ-го ст. з початком розвитку ринкових відносин, коли результати діяльності суб'єктів господарювання зумовлені не тільки можливостями виробництва, а й можливостями реалізації продукції. При виході на зовнішні ринки головною передумовою розвитку зовнішньоекономічних зв'язків стає розвиток зовнішньоекономічного потенціалу, складовою якого є експортний потенціал.

Аналіз сучасних наукових праць дозволило виділити такі кілька науково-методичних підходів до визначення експортного потенціалу підприємства: компаративний, ресурсний, результативний, системно-структурний і функціональний [4; 5, С. 282; 6, с. 224].

Компаративний підхід базується на теорії конкурентних переваг, розробленій М. Портером [9], відповідно до якої конкурентоспроможність компанії забезпечує її експортний потенціал в межах групи підприємств однієї галузі.

Згідно з ресурсним підходом, який є домінуючим в сучасних дослідженнях, експортний потенціал підприємства базується на ідентифікуванні його взаємозв'язків із поняттям «економічний потенціал

підприємства».

Незважаючи на частоту вживання, ресурсний підхід лише частково дозволяє розкрити сутність поняття «експортний потенціал підприємства». Тому цілком корисним та науково-доцільним вважаємо спробу науковців характеризувати економічну категорію «експортний потенціал підприємства» якісними ознаками, що віддзеркалюють не лише ресурсні можливості суб'єктів господарювання, а й потреби та інтереси зарубіжних країн та їх економічних агентів, котрі визначають, яким має бути експортний потенціал зарубіжного продуцента, щоб задовольняти їх потреби і інтереси, впливаючи таким чином на формування і розвиток як ресурсної бази, так і інших складових експортного потенціалу підприємства [7, с. 127].

Загальним недоліком компаративного і ресурсного підходів є те, що в них не передбачається оцінка ефективності адаптації підприємства до умов навколишнього середовища, що змінюється.

Результативний підхід базується на тлумаченні експортного потенціалу підприємства крізь призму його цільової орієнтації – як механізм або засіб досягнення певної мети, а конкретніше – максимального обсягу товарів і послуг, що можуть бути вироблені і реалізовані на світових ринках [11, с. 281].

Системно-структурний підхід до дослідження експортного потенціалу підприємства передбачає дослідження процесів, які відбуваються у внутрішньому середовищі підприємства, що відображає його взаємовідносини із зовнішнім середовищем [2; 8; 13].

Розробляючи теоретичну модель експортного потенціалу підприємства, Л.І. Піддубна застосувала функціонально-структурний підхід, за яким експортний потенціал розглядається як компонента економічного потенціалу підприємства, що забезпечує його взаємодію з експортними ринками на засадах взаємного задоволення економічних та інших інтересів експортерів та імпортерів. Такий методологічний підхід дозволяє визначити експортний потенціал підприємства як складне системне утворення взаємозв'язаних і взаємодіючих елементів внутрішньої і зовнішньої дії економічного і соціально–

культурного походження [7].

Погляди на експортний потенціал підприємства як системно-структурне явище знаходять якщо не пряме, то опосередковане підтвердження в сучасних наукових працях. Так в економічній енциклопедії поняття «експортний потенціал» визначається як здатність єдиного народногосподарського комплексу країни виготовляти максимальну кількість конкурентоспроможних товарів на світовий ринок, надавати якнайбільше якісних послуг і виконувати необхідну кількість робіт на замовлення іноземних країн і компаній [1, с. 13].

Функціональна роль експортного потенціалу полягає у реалізації цільових настанов зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Природа цих настанов може бути різною. Вони здебільшого формуються за принципом забезпечення порівняльних переваг продуктів і послуг для потреб зовнішніх ринків. Рівень задоволення цих потреб окреим підприємством може бути визначений крізь такі показники, як обсяг експорту, якість експортованої продукції, собівартість виробництва і реалізації експортної продукції, рівень диверсифікації експорту, які визначають результат експортної діяльності, а стосовно її мети слугують критерієм ефективності експортного потенціалу підприємства.

Акцентуючи увагу на такій функції експортного потенціалу, як забезпечення потреб зовнішніх ринків, М. Дудченко пропонує розглядати експортний потенціал підприємства з двох методологічних позицій. У відповідності до першої з них експортний потенціал розглядається з точки зору реалізації мети експортної діяльності підприємства, яка полягає у задоволенні потреб зовнішнього ринку. У відповідності до другої позиції експортний потенціал репрезентує собою мету управління розвитком експортної діяльності підприємства, яка полягає в оптимізації фазового стану системи та забезпеченні усталеного функціонування підприємства як суб'єкта міжнародної економічної діяльності. Ця методологічна конструкція створює підґрунтя визначення експортного потенціалу у площині взаємодії компонентів ланцюга «підприємство – зовнішній ринок» [7, с.127]. Поєднання цих підходів в один

дозволило трактувати поняття «експортний потенціал підприємства» як системне явище, що характеризує можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта міжнародної економічної діяльності, задовольняючи потреби зовнішніх ринків, природа яких пов'язана зі здійсненням експортної діяльності підприємства [7, с.128].

Розуміння факторів, які впливають на експортний потенціал підприємства, дозволяє класифікувати умови створення середовища формування та реалізації експортного потенціалу підприємства: економічні, політико-правові, соціально-культурні, технічні, природнокліматичні.

Науковці пропонують виокремити дві групи факторів залежно від ступеня контролю над ними [14, с. 31]: ендогенні – пов'язані з діяльністю підприємства, його зовнішньоекономічною маркетинговою стратегією, характеристиками менеджменту; екзогенні – включають характеристики політичного, географічного, природнокліматичного середовища внутрішнього та експортного ринку (рис. 1).

Рис. 1. Фактори впливу на експортний потенціал підприємства

Урахування та оцінка екзогенних факторів супроводжується значними труднощами, обумовленими не прогнозованістю змін міжнародного середовища.

Оцінка характеру та рівня впливу ендогенних факторів на експортну діяльність підприємства здійснюється структурними підрозділами підприємства відповідно до їх функціонального призначення.

Проблема категоріальної визначеності експортного потенціалу підприємства обумовлена складністю його формування як системного явища, що виникає на ґрунті зчеплення та взаємодії потенціалів підприємства (виробничої системи) і зовнішнього ринку (системи міжнародного обміну). Логічна схема формування експортного потенціалу підприємства наведена на рис. 2.

Рис. 2. Логічна схема формування експортного потенціалу підприємства (системна концепція) [6, С. 225]

Наведена схема відображає міжнародну економічну діяльність підприємства як системний комплекс, що включає підприємство (виробничу систему), зовнішній ринок (систему міжнародного обміну) та інституційно-регульований простір взаємодії.

Усталене функціонування цього комплексу забезпечується міжсистемною взаємодією підприємства і зовнішнього ринку, в якій вихідні результати функціонування першого є вхідними для другого. Активність і раціональність взаємодії підприємства і зовнішнього ринку як різноякісних системних агрегацій зумовлюються їх взаємсприянням у реалізації цілей їх функціонування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У більшості наукових праць, у яких наводиться визначення сутності поняття «експортний потенціал підприємства», застосовуються компаративний, ресурсний, системно-структурний і функціональний підходи.

Узагальнюючи наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених слід зазначити, що визначені фактори впливу на експортний потенціал підприємства є системоутворюючими, тобто вони формують експортний потенціал підприємства, і взаємозалежними, тобто вони об'єднані єдиною метою – забезпечити розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Реалізація заходів за кожним фактором розвитку експортного потенціалу сприятиме підвищенню конкурентних позицій підприємства, ефективному просуванню продукції підприємства на цільовому зовнішньому ринку. Тобто зазначені фактори впливають не лише на розвиток експортного потенціалу, а в кінцевому результаті вони здатні посилити конкурентоспроможність підприємства в цілому.

Список використаних джерел.

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. / відповід. ред. С.В. Мочерний. – Київ.: Видавничий центр «Академія», 2002. – Т. 3. – 952с.
2. Климик Г.В. Проблеми вдосконалення механізму управління

експортною діяльністю підприємств сільськогосподарського машинобудування [Електронний ресурс] / Г.В. Климик, С.В. Петрик // Економіка та управління АПК, 2009. – № 1 (66). – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=есurapk

3. Клівець П.Г. Стратегія підприємства: [навч. посіб.] / П.Г.Клівець. – К.: Академвидав, 2007. – 320 с.

4. Князь С.В. Експортний потенціал підприємства в системі системи менеджменту природоохоронної діяльності [Електронний ресурс] / С.В. Князь, Н.М. Байдала, Р.Б. Вільгуцька // Ефективна економіка, 2013. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2222>

5. Кобзева К.В. Експортний потенціал підприємства: сутність і особливості формування / К.В. Кобзева // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 281-285.

6. Піддубна Л.І. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування і розвитку / Л.І. Піддубна, О.А. Шестакова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 37. – С. 223-229.

7. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: [монографія] / Л.І. Піддубна. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2007. – 368 с.

8. Пономаренко В.С. Стратегічне управління підприємством / В.С. Пономаренко. – Х., 2000. – 432 с.

9. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Майкл Е. Портер ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.

10. Селіверстова Л.С. Шляхи формування ефективної стратегії підприємства / Л.С. Селіверстова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7 (85). – С. 133-136.

11. Солодковський Ю.М. Моделі розвитку конкурентоспроможності експорту у сучасній системі світової торгівлі / Ю.М. Солодковський //

Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія у 2 т. – К.: КНЕУ, 2006. – Т. I. – С. 163-196.

12. Управління експортним потенціалом України: [монографія] / за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2007. – 210 с.

13. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [монографія: у 2т.] / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін. – К.: КНЕУ, Т. II. – 2006. – 592 с.

14. Фоменок Д. Формирование и оценка экспортного потенциала промышленных предприятий / Д. Фоменок, С. Дубков, С. Дадалко // Баковский весник. – 2011. – № 10. – С. 29-35.

References.

1. Mochernyi, S.V. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia], vol. 3, Vydavnychyj tsentr “Akademiia”, Kyiv, Ukraine.

2. Klymyk, H.V. and Petryk, S.V. (2009), “Problems of improving the management mechanism export activities of agricultural engineering enterprises”, *Ekonomika ta upravlinnia APK*, [Online], vol. 1 (66), available at: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgibin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=ecupapk (Accessed 12 Jan. 2015).

3. Klivets', P.H. (2007), *Stratehiia pidpriemstva* [Strategy of an enterprise], Akademvydav, Kyiv, Ukraine

4. Kniaz', S.V. Bajdala, N.M. and Vil'huts'ka R.B. (2013), “Export potential of enterprises in a system system of management of environmental activities”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2222> (Accessed 12 Jan. 2015).

5. Kobzieva, K.V. (2013), “Export potential of the enterprise: the nature and features of the formation”, *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 281-285.

6. Piddubna, L.I. and Shestakova, O.A. (2012), "Export potential of the enterprise: the nature and systemic imperatives of formation and development", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 37, pp. 223-229.

7. Piddubna, L.I. (2007), *Konkurentospromozhnist' ekonomichnykh system: teoriia, mekhanizm rehuliuвання ta upravlinnia* [The competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and management], VD "Inzhhek", Kharkiv, Ukraine.

8. Ponomarenko, V.S. (2000), *Stratehichne upravlinnia pidpriemstvom* [Strategic Enterprise Management], Kharkiv, Ukraine.

9. Porter, M. (2005), *Konkurentnoe preymuschestvo: Kak dostych' vysokoho rezul'tata y obespechyt' eho ustojchyvost'* [Competitive Advantage: How to achieve a high result and ensure its sustainability], Al'pyna Byznes Buks, Moskva, Russia.

10. Seliverstova, L.S. (2008), "Ways of formation of an effective strategy of the enterprise", *Aktual'ni problemy ekonomiky*. vol. 7 (85), pp. 133-136.

11. Colodkovs'kyj, Yu.M. (2006) "Models of development of competitiveness of exports in the modern system of world trade", *Management of international competitiveness in a globalizing economic development*, vol. 12, pp. 163-196.

12. Mazaraki, A.A. (2007), *Upravlinnia eksportnym potentsialom Ukrainy* [Management of export potential of Ukraine], KNTEU, Kyiv, Ukraine.

13. Luk'ianenko, D.H. Poruchnyk, A.M. Antoniuk, L.L. and other (2006), *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku* [Management of international competitiveness in a globalizing economic development], vol. 3, KNEU, Kyiv, Ukraine.

14. Fomenok, D. Dubkov, S. And Dadalko S. (2011), "Formation and evaluation of the export potential of industrial enterprises", *Bakovskij vesnyk*. vol. 10, pp. 29-35.